

Mikuláš Klaudyán: první mapa Čech 1518 [1]

Autor:

- [NOVOTNÁ, Eva](#) [2]

Číslo:

- [2018, ročník 27, číslo 3](#) [3]

Rubrika:

- [Kolektivní členové informují](#) [4]

Klíčová slova:

- [Mapová sbírka](#) [5], [výstavy](#) [6]

Region:

- [01 Praha](#) [7]

Mikuláš Klaudyán

V roce 1518 byla v Norimberku vydána první samostatná podrobná mapa Českého království s mimořádným přesahem a významem nejen pro českou, ale i pro evropskou kartografii. Vznikla jako první ve střední Evropě a řadí se tak do rodiny prvních samostatných zobrazení tohoto světa.

Kdo vlastně byl Mikuláš Klaudyán? Bohužel o něm víme velmi málo. Vlastním českým jménem se nazýval zřejmě podle tělesné vady Kulha nebo Kulhavý. Byl lékařem, lékárníkem, vydavatelem a majitelem tiskárny v Mladé Boleslavi. Humanistický intelektuál byl též stoupencem Jednoty bratrské, náboženské radikální sekty, jež nebyla tolerována ani katolíky, ani husity. Roku 1496 zvítězilo umírněnější křídlo bratra Lukáše Pražského, jehož podporoval i Mistr Klaudyán. Roku 1511 odcestoval do Antverp za Erasmem Rotterdamským, aby posoudil Lukášovu apologetiku. Tu vydal Klaudyán v městě Dürerově, v Norimberku, kde spolupracoval s tiskárnou Hieronyma Höltzela. Později zde Klaudyán vydal i první český herbář Jana Černého.

Zde dal vyřezat i tři poměrně velké dřevěné desky na tisk listu s mapou. Kdo dílo objednal a proč, to nevíme. Vydání se neobešlo bez cenzurního řízení a Klaudyán je v zápisech norimberské městské rady nazýván „kulhavým kacířem“. Přestože dílo dostalo povolení k vydání, nesměly poté již v Norimberku vycházet české knihy. To bylo pravděpodobně důvodem, proč si Klaudyán otevřel vlastní tiskárnu v Mladé Boleslavi. Vydal tam šest děl z nichž nejvýznamnější bylo vydání *Nového zákona* s předmluvou vydavatele. Nakonec přeložil a publikoval lékařský porodnický spis Eucharia Rösslina *Zpráva a naučení ženám těhotným a babám pupkořezným*. Klaudyán zemřel pravděpodobně roku 1521 v Lipsku na mor.

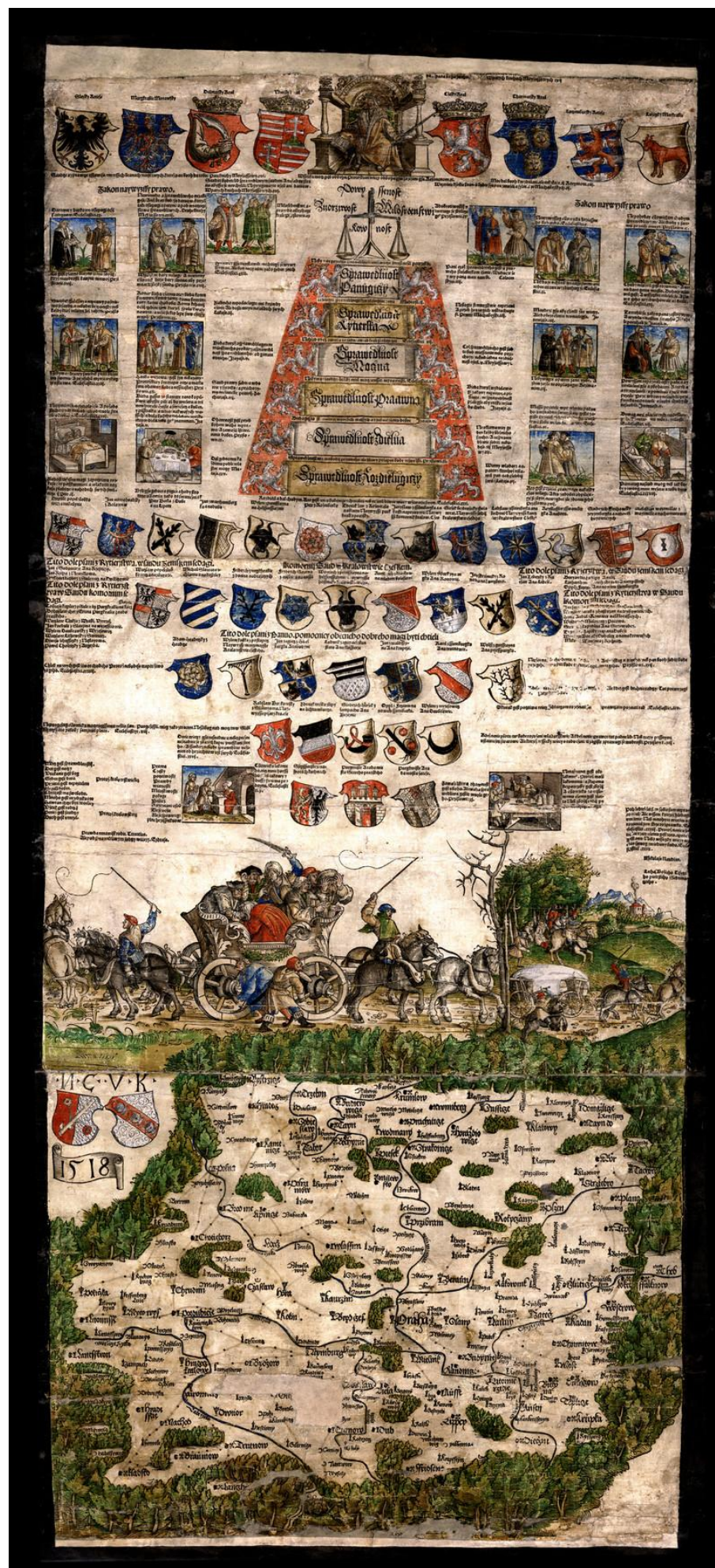

[8]

Místo původní tiskárny v Mladé Boleslavi, dům č. 77 Na Karmeli (foto: Přemysl Siřínek)

Ilustrovaný jednolist s mapou a jeho vznik

Vraťme se však k mapě. Ideovým vzorem byly Klaudyánovi cestovní mapy do Říma Erharda Etzlaubera. Mikulášův ilustrovaný jednolist s mapou se zachoval v jediném výtisku uloženém v Biskupství litoměřickém (v současnosti je deponován ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích). Tamějšímu biskupovi Emanuelovi Arnoštovi z Valdštejna jej daroval katolický kněz Gelasius Dobner, podle nejnovějších výzkumů zřejmě někdy kolem roku 1750. Odkud výtisk získal, není dosud známo.

KLAUDYÁN, Mikuláš: [Ilustrovaný jednolist s mapou Čech], 1518 (originál je uložen v SOA Litoměřice; zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Klaudiánova_mapa#/media/File:1518bohemiap.jpg [10])

Celá kartografická památka má rozměr 126 x 64 cm a skládá se ze tří samostatných tištěných částí. Mapa sama o sobě zaujímá až spodní třetinu tisku a má rozměry 46 x 55 cm. Tisk je kolorován. Titul mapy se nedochoval. Vlevo nad mapou byl umístěn zrcadlově otočený tiskařský a nakladatelský signet autora s iniciálami N. C. (Nicolaus Claudianus) a monogram A. K. (Andrease Kaschauera) a na stuze letopočet 1518.

[11]

Tiskařský signet Mikuláše Klaudyána (zdroj: MUCHA, Ludvík. Mikuláš Klaudyán a jeho mapa Čech z r. 1518. Geografické rozhledy. 1992, roč. 1, č. 2–3, s. 34.)

Neví se tedy stále přesně, proč nebo pro koho byla mapa vydána. Josef Dobrovský a Václav Hanka vyslovili domněnku, že byla novoročním darem, chybí však dedikace. František Ladislav Rieger se domníval, že ji objednal český stav, aby byly zobrazeny poměry v zemi po svatováclavské smlouvě z roku 1517. K této myšlence se přidávají i další badatelé. Je zřejmé, že dílo přesahuje svým obsahem i formátem všechny ostatní české tisky a muselo být vydáno u mimořádné příležitosti.

První dva listy s ilustracemi

V záhlaví první části listu se nachází obraz českého a uherského krále Ludvíka Jagellonského sedícího na trůně, držícího v pravé ruce otevřenou knihu a v levé tasený meč. Byl zde zobrazen jako vykonavatel moci soudní a výkonné. Po obou stranách vidíme znaky zemí, v nichž vládl (země Koruny české a uherské), a území, na které zdůrazňoval své nároky. Po něm je zakreslena alegorie spravedlnosti a šest druhů spravedlnosti. Vlevo i vpravo jsou natištěny obrázky s autorsky upravenými biblickými citáty. Představují mravní zrcadlo. Jsou uvozeny nadpisem *Zákon nejvyšší právo*. Vyjadřují autorovo přesvědčení, že Bible je nejvyšší autoritou.

Na středu pod stupni spravedlnosti vytiskl autor erby členů zemského i komorního soudu. Nachází se zde řada třináct erbů pánů a šest jmen rytířů zasedajících v zemském soudu, dále řada devíti erbů pánů a šestnáct jmen rytířů a vladyků zasedajících v komorním soudu. Jako „pomocníky dobrého“ označil autor níže umístěné erby sedmi pánů, pěti rytířů a tří královských měst (Kutné Hory, Starého Města pražského a Žatce). Zřejmě se jednalo o patnáctičlenný výbor, který měl dohlížet na dodržení pořádku v zemi po svatováclavské smlouvě. Erby a znaky podrobně analyzoval Bohuslav Roučka z hlediska historicko-právního. Zjistil, že sestava soudu odpovídá přesnému zasedání z roku 1515.

Druhou část listu tvoří dva velmi dynamické a umělecky ztvárněné obrazy. Větší znázorňuje vůz vpředu i vzadu zapřažený koňmi, dva vozkové ženou koně zároveň na opačné strany, a proto vůz stojí na místě. Osoby v kočáře se přou a mezi nimi mává šavlí Turek. Podkomoří Vaněk Valečovský měl na svém domě v Praze „vůz malovaný“, který odpovídal střední části jednolistu. Kočár představoval bojující a rozdělenou církev, kterou formani (kněží) chtějí táhnout každý na svou stranu. Obraz je dokreslen vedlejším výjevem, na němž tlupa loupežníků přepadá kupce. Byla zrcadlem nebezpečí číhající na cestách za slabé vlády Jagellonců. Klaudyán zde vpravo dole vysvětluje autorský záměr a určuje dobu vzniku, rok 1517. Z knihy Sírachovec uvádí: „Pohledtež, že sem sobě sám nepracoval, ale všem, kteříž hledají umění (pozn.: poučení). Neb mnohým věcem srozuměl sem skrze rozprávku“ (Sír, 33, 18–19). „Protož nenie užitečné řeči, čemu jest toto a proč jest ono, nebo všecky věci v čas svuojej zvěděny budú.“ (Sír, 39, 16). Z citátu jasně nevyplyvá, k jakému druhu práce se vztahuje zmínka o Klaudyánově tvůrčí aktivitě, formulované prostřednictvím biblického citátu. Pravděpodobné bude, že Klaudyán se hlásí k ideovému původu kartografické památky. V druhé části úryvku dává najevo, že v díle je zašifrováno podobenství, které má být odhaleno teprve v budoucnu.

Mapa Českého království

Až v poslední třetině jednolistu se nachází mapa. Byla nejen velmi podrobná, ale měla zároveň i tematický obsah náboženský a dopravní, neboť zobrazovala cesty. Mezi hlavní silnice vycházející z Prahy vložil autor tečkové značky ve vzdálenosti jedné české míle. Mapa neměla mílové měřítko ani geografickou síť. Jejím nápadným znakem je jižní orientace. Tyto cestovní mapy se používaly s kompasem s malými slunečními hodinami. Poutník je kladl na mapu, a aby si nestínil, musel ji orientovat k jihu.

Kartografická památka obsahuje 280 sídlištních značek a názvů. 37 královských měst bylo označeno korunou, poddanská města (53) symbolizoval štít, katolická byla zakreslena se zkříženými klíči sv. Petra a utrakvistická s kalichem. Hrady, kláštery a tvrze (130) znázorňovala věž a drobnější města (60) půlměsíc orientovaný západovýchodním směrem.

Zajímavé je české názvosloví mapy, které je dodnes srozumitelné. Čechy i s Kladskem (dnes součástí Polska) byly ohraničeny horstvy i lesy znázorněnými stroměčkovými značkami, zeleně ručně vybarvenými. Řeky *Vltava*, *Labe*, *Ohrze*, *Gizera*, *Worlicze* a *Sazawa* byly popsány vždy jako *rzeka*

a kolorovány přes tisk modrozeleně. Berounka a Lužnice a Otava nemají popis. Cesty byly rukopisně dokresleny hnědou barvou.

Mapový rámec nesouhlasí přesně se světovými stranami. Spojnice Prahy a Chebu ležící ve stejné zeměpisné šířce, tzv. pražská rovnoběžka a jižní část pražského poledníku jsou stočeny rovnoběžně se stranami mapy asi o 9° k západu. Odtok Labe z českého území byl také zakreslen chybně. Ve výzkumu měřítka Klaudyánovy mapy stále nepanuje jistota. Karel Kuchař odvodil nejčastěji užitou hodnotu Klaudyánovy míle na 9,25 km a z ní odvodil přibližné měřítko na 1 : 685 000. Ludvík Mucha s poměrem vzdáleností určil měřítko 1 : 500 000. Vladimír Sladký na základě podobnosti map prosazoval měřítko 1 : 535 000. Květoň Čermák uvádí 1 : 637 000.

[12]
Georeferencování Klaudyánovy mapy Českého království a ukázka deformace tzv. pražské rovnoběžky směrem k Chebu (zdroj: software MapAnalyst, Lada Fenclová)

Odvozeniny Klaudyánovy mapy

Fakt, že originálních výtisků nebylo mnoho, dokládá i skutečnost, že již od 16. století byly pořizovány rukopisné a nákladné kopie mapy. Jedna z nich se dodnes zachovala na zámku v Rychnově nad Kněžnou. Olejomalba ze 17. století je nyní ve správě Národního muzea v Praze.

Mezi dobové vzdělance byl podrobnější obraz zemí Koruny české rozšířen díky Sebastianovi Münsterovi, jenž zařadil mapu do svého díla *Kosmografie* (1545), v českém překladu a verzi od Zikmunda z Puchova (1554) a také zásluhou kopie Bolonina Zalteriho (1566). V těchto kopiích však

už jméno Klaudyána vymizelo.

Zajímavá rukopisná kopie z Mapové sbírky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy pochází z konce 18. století od neznámého autora Vincence Brosche (1787). Tam se nachází i rukopisná kopie z originálu litoměřické knihovny od žitenického katolického kněze a kartografa Františka J. Kreibicha. Podle kopie pak vydal zmenšeninu v Bílejovského *Kronice církevní* (1816) a byla vytištěna i ve Frindtově díle *Kirchengeschichte Böhmens* (3. díl, 1872). Podstatné bylo, že Kreibich opět uvedl autora mapy, který byl dlouho neznámý. Dokonalou černobílou kopii v původní velikosti pořídil Václav Švambera roku 1936 pro vědeckou edici starých českých map *Monumenta cartographica Bohemiae* s komentářem Ivana Honla a Karla Kuchaře.

[13]

BROSCH, Winzenz: [Klaudyánova mapa Čech], 1787 (zdroj: Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy)

Po druhé světové válce vytvořil barevnou rekonstrukci celého litoměřického originálu v původní velikosti Bohuslav Šimák. V roce 1975 byla mapa vydána i nakladatelstvím Odeon. Faksimile rukopisné kopie ze sbírek hraběcí rodiny Kolowrat-Krakowských v Rychnově nad Kněžnou připravil roku 2013 Tomáš Grim.

Všechny výše uvedené mapy mohli návštěvníci spatřit na výstavě *Mikuláš Klaudyán: první map Čech 1518* probíhající od 23. května do 31. prosince 2018 na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy na Albertově 6. Navíc byly vystaveny i pamětní Klaudyánovy mince a sádrové plakety vítězných návrhů ze soutěže České národní banky. Na výstavě spolupracovala i Klaudyánova společnost z Mladé Boleslavi, která usiluje o vybudování pomníku tohoto významného představitele české kartografie.

[14]

Pozvánka na výstavu Mikuláš Klaudyán: první mapa Čech 1518 (zdroj: Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy)

Výstava byla doprovázena videoprezentací a byla doplněna komentovanými prohlídkami (konaly se ve dnech 11. července, 22. srpna, 19. září a 17. října), přednáškami, videoprojekcemi a pořady pro děti v rámci Pražské muzejní noci (9. června) a Týdne geografie (19. až 23. listopadu). Výstava je putovní a je možné požádat o její zapůjčení.

K dalšímu čtení:

- BOHATCOVÁ, Mirjam. Vydavatel a tiskař Mikuláš Klaudyán. *Časopis Národního muzea*. 1979, sv. 148, s. 33-67.
- BOHATCOVÁ, Mirjam. Hölzlův jednolist s Klaudyánovou mapou Čech. *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. 1980, sv. 14, s. 39-47.
- BURMEISTER H. *Sebastian Münster: eine Bibliographie mit 22 Abbildungen*. Wiesbaden: Guido Pressler, 1964.
- HONL, Ivan a Karel KUCHAR. *Mikuláš Claudianus: Mapa Čech z roku 1518: text k listu 1 a 1a*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1936. Monumenta cartographica Bohemiae / V. Švambera & B. Šalamon.
- KOLÁR, Jaroslav. Takzvaná mapa Čech Mikuláše Klaudyána: pokus o významovou interpretaci. *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. 1980, sv. 14, s. 49-73.
- KUCHAR, Karel. Mapy Čech v Münsterových kosmografiích. *Kartografický přehled*. 1954, sv. 8, s. 87-92.

- KUCHAŘ, Karel. Zalteriho kopie Klaudyánovy mapy. *Kartografický přehled*. 1957, sv. 11, s. 112–119.
- KUCHAŘ, Karel. *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky: mapy českých zemí do poloviny 18. století*. Praha: Ústřední správa geodézie a kartografie, 1959.
- PEŠKOVÁ, Eva, Karel HERČÍK, Přemysl SÍŘÍNEK, Pavel SOSNOVEC a Jana VOLFOVÁ. *Klaudián: sborník příspěvků o Mikuláši Klaudiánovi*. Mladá Boleslav: Společnost Mikuláše Klaudiána, 2016. ISBN 978-80-270-0625-0.
- ROUČKA, Bohuslav. Výzdoba Klaudyánovy mapy Čech a její obsah. *Kartografický přehled*. 1960, sv. 12, s. 40–69.
- RULAND, Harold L. A survey of the double-page maps in thirty-five editions of the Comographia Universalis 1544–1628 of Sebastian Münster and in his editions of Ptolemy's Geographia 1540–1552. *Imago Mundi*. 1962, vol. 16, issue 1, s. 84–97. Pro oprávněné uživatele dostupné také z: <https://doi.org/10.1080/03085696208592204> [15]
- ŠIMÁK, Bohuslav. Mapa Zikmundova z Puchova a její původ. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*. 1946, roč. 51, č. 1, s. 1–10. ISSN 0036-5254.
- TRÁVNÍČEK, Dušan. Popis Čech v „Kozmograffii české“ od Zikmunda z Púchova. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*. 1956, roč. 61, č. 2, s. 7–20. ISSN 0036-5254.

Redakční poznámka: Jedná se o upravenou verzi článku původně publikovaného v časopise [Vesmír](#) [16] (2018, roč. 97 (434), č. 7/8, s. 390, 434–437).

URL zdroje: <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-3/mikulas-klaudy-an-prvni-mapa-cech-1518>

Odkazy

- [1] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-3/mikulas-klaudy-an-prvni-mapa-cech-1518>
- [2] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/autori/novotna-eva>
- [3] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-3>
- [4] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/rubriky/kolektivni-clenove-informuji>
- [5] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/mapova-sbirka>
- [6] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/vystavy>
- [7] <https://bulletinskip.osvobozena-knihovna.cz/vsechna-cisla/regiony/01-praha>
- [8] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/456/novotna1.jpg>
- [9] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/456/novotna2.jpg>
- [10] https://cs.wikipedia.org/wiki/Klaudiánova_mapa#/media/File:1518bohemiap.jpg
- [11] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/456/novotna5.jpg>
- [12] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/456/novotna3.jpg>
- [13] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/456/novotna4.jpg>
- [14] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/456/novotna6.jpg>
- [15] <https://doi.org/10.1080/03085696208592204>

[16] <https://vesmir.cz/cz/>